

Routledge. 2020. 638 p

10. Pro Natsionalnu politsiyu [On National Police] : Zakon Ukrainy vid 02 lyp. 2015 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>. (in Ukr.).

11. Neighborhood watch. Tools for increasing trust to the policy. URL: <https://ngonetnetwork.org.ua/susidska-varta> (access date: 20.06.2023).

12. Project "Community police officer in Dnipropetrovsk region. URL: <https://www.prostir.ua/?news=hromady-dnipropetrovskoji-oblasti-zaproshtuyut-do-projektu-politsejskyj-ofitser-hromady>. (access date: 20.06.2023).

Submitted 05.07.2023

ABSTRACT

The new approach proposed to the work of a community police officer aims to introduce cooperation between the police and the people of community in order to create a safe social and cultural environment through various direct and indirect forms of influence on the level of legal culture. As it is generally recognized and proved, this approach of community police officer practice is built on the principles of constant communication, cooperation and trust between representatives of law enforcement agencies and community residents, which ensures crime prevention through increased legal awareness indicators and respect for the legal guidelines of society. Given the innovative approach to policing and the means and level of interaction, both residents and community officers must work together to build a safe environment.

Keywords: *community-oriented policing, social safety, social value, social mission of the police, community policing*

УДК 342.7 (477)

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-3-92-98

**Віктор
КИРИЧЕНКО**[©]
кандидат
історичних наук,
доцент

**Юлія
СОКОЛЕНКО**[©]
викладач

*(Національний університет «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна)*

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано в історичному аспекті генезис правового регулювання обов'язків людини і громадянина на різних етапах розвитку української державності, яка має багатовікову історію. Доведено, що в період боротьби за конституційне визнання національної ідентичності українців та їх право на самовизначення і створення власної Української козацької держави вже в XVII ст. виникла низка правових актів державно-конституційного характеру, в яких була здійснена спроба визначити права і обов'язки гетьмана і старшини та узагальнити суспільно-політичний устрій козащини.

Ключові слова: *Конституція, конституційні обов'язки, становлення, розвиток, обов'язки людини і громадянина.*

Постановка проблеми. Права, свободи та обов'язки є невід'ємним, органічним складовим елементом конституційно-правового статусу людини і громадянина і являють

© В. Кириченко, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3697-0493>

kirichenko_yuriy84@ukr.net

© Ю. Соколенко, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2965-6890>

sokolenkoulia20@gmail.com

собою досить складне та багатоаспектне суспільне явище. Тобто обов'язки є вагомим елементом механізму стабільності в суспільстві, одним із чинників забезпечення та не порушення прав і свобод людини і громадянина. При цьому мислителі різних поколінь неодноразово наголошували, що без обов'язків людство не може розумно організувати своє життя.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Науково-теоретичним підґрунтям для дослідження зазначеної теми стало конституційне законодавство України та наукові праці вітчизняних учених з вибраної проблематики, зокрема О. Білоскурської, І. Бойка, С. Головатого, Ю. Кириченка, Л. Летнянчина, М. Панфьорової, А. Слюсаренко, Б. Тищик, М. Томенка, В. Федоренка, П. Шляхтуна та ін.

Водночас треба наголосити, що на сьогодні в Україні не виконано значних наукових досліджень щодо історії становлення та розвитку конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні. І тому необхідно не тільки проаналізувати в історичному аспекті генезис правового регулювання обов'язків людини і громадянина на різних етапах розвитку української державності, а й звернути особливу увагу на сучасний прояв дисбалансу в конституційному закріпленні прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, що на практиці часто призводить до негативних наслідків, таких як зловживання правами і свободами, всюдозволеність, беззаконня, індивідуальний егоїзм тощо. Такий підхід дає змогу під час вивчення минулого краще розуміти сучасне та прогнозувати майбутнє. А також свідчить про актуальність цієї праці та потребує подальших наукових досліджень.

Метою статті є звернення до історичних і конституційних першоджерел обов'язків людини і громадянина, що має суттєве не лише теоретико-пізнавальне, а й практичне значення, особливо під час удосконалення норм Конституції України та модернізації концепції прав людини у напрямі реалізації принципу збалансованості прав та обов'язків людини і громадянина.

Виклад основного матеріалу. У період боротьби за конституційне визнання національної ідентичності українців та їх право на самовизначення і створення власної Української козацької держави виникла низка правових актів державно-конституційного характеру – Зборівська угода (1649); Білоцерківський договір (1651); Березневі статті (1654) та Батурицькі (1663), Московські (1665), Глухівські (1669), Конотопські (1672), Переяславські (1674), Коломацькі (1687) й інші гетьманські статті, в яких були пункти щодо обов'язків, зокрема встановлення заборони російським воєводам втручатися у збір податків з населення та звільнення дворів реєстрових козаків від військових постойів і перекладання військових повинностей (постої, харчування, надання амуніції тощо) на простих міщан і селян [1, с. 107].

Спільною рисою зазначених документів був пункт про підтвердження «давніх прав, даних від великих князів литовських і королів польських». У всіх українсько-російських договорах наголошувалося, що українські козаки і шляхта залишаються при своїх вольностях, правах і привілеях, а також гарантувалися окремі станові права духовенству і міщанам. На практиці це означало, що в Україні продовжать діяти гетьманська адміністрація та козацькі суди, які у своїй роботі керуватимуться «малоросійськими правами», під якими розумілися норми Литовського Статуту, магдебурзького права та актів гетьманської влади. Тобто у цих правових актах була здійснена спроба визначити права і обов'язки гетьмана і старшини на майбутнє, узагальнити суспільно-політичний устрій козащини, який склався на ґрунті соборності, звичаєвого права і військової демократії наших пращурів [2, с. 19].

Важливе значення в історії національного державотворення має документ «Пакти й конституції законів і вольностей Війська Запорізького», в основу якого покладено угоду між генеральним писарем Війська Запорізького в еміграції П. С. Орликом (1672–1742) та старшинами і козацтвом, який мав офіційну назву «Домовленості та постановлення щодо прав і вольностей військових між ясновельможним паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і генеральною старшиною, а рівно ж і самим Військом Запорізьким, схвалені обома сторонами і скріплені найяснішим гетьманом на вільних виборах урочистою присягою року Божого 1710 квітня п'ятого дня в Бендерах».

Незважаючи на те, що в цьому політико-правовому документі обов'язки прямо не регламентувалися, вони мали дещо завуальований характер і впливали з XI параграфа, за яким «встановлюється і оголошується непорушним, що вдови козаків, їхні дружини та

діти-сироти, козацькі господарства і (господарства) жінок, чоловіки яких перебувають на війні або на якихось військових службах, не притягуватимуться до жодних обов'язкових для простого люду загальних повинностей і не будуть обтяжені сплатою податків» [3, с. 33]. Отож була здійснена спроба вивести на конституційний рівень регулювання обов'язків козаків і простолюдинів, до яких, хоча і не прямо, текст цього документа відносив відбування загальних повинностей і сплату податків. Однак «Пакти й конституції законів і вольностей Війська Запорозького» з відомих історичних подій так ніколи й не набув статусу чинного юридичного акта, проте він започаткував формування української традиції конституціоналізму.

У подальшому у вітчизняній історичній та юридичній літературі цей документ отримав назву «Конституція Пилипа Орлика», яку деякі дослідники вважають «першою демократичною конституцією в Україні та Європі» та яка «... майже на 70 років випередила Декларацію про незалежність США (1776 р.), майже на 80 років – конституцію США (1787 р.), французьку Декларацію прав людини і громадянина (1789 р.), конституції Польщі і Франції (1791 р.)» [4, с. 17], а «у часовому вимірі українській документ випереджає американський (Декларація про незалежність США 1776 р. – авт.) більш як на півстоліття» [5, с. 510]. Але на думку П. Шляхтуна, яку ми підтримуємо, некоректно вважати її «першою українською конституцією», «першою у світі конституцією», подавати як попередника ухваленої в 1787 р. Конституції США – першого в історії чинного основного закону держави [6, с. 220]. Як слушно зауважив С. Головатий, за українським документом конституційної природи 1710 року усталився статус лише правничої пам'ятки, а не чинного права. І далі вчений наголошує, що «натомість творча праця наших славних інтелектуалів минулого вручила нам до рук правничу пам'ятку такої найвищої проби, що вона, як слугувала тоді і потому, так і має слугувати й надалі всім прийдешнім нащадкам козацької нації, виконуючи роль благодатного ґрунту для розвитку української конституційної традиції» [5, с. 518, 520].

Водночас треба зазначити, що серед українських учених і досьогодні немає одностайної думки щодо досліджуваного питання і тому «трактування Конституції Пилипа Орлика як першої у світі конституції є результатом вітчизняної політико-правової «міфології», що «насправді цей документ конституцією держави не був і об'єктивно не міг бути; ті, хто намагаються його відповідно трактувати, не враховують юридичну природу конституції як основного закону держави, як продукт певного суспільно-політичного розвитку» [7, с. 4]; «у розумінні європейського конституціоналізму Конституція 1710 р. не була конституцією, тому що тоді ще не було повноцінної української держави» тощо.

Отже, історико-правовий аналіз зазначених українських конституційних документів порівняно з Конституціями Франції 1795 р. і 1848 р., Декларації прав і свобод людини і громадянина 1789 р., які закріплювали широке коло як прав і свобод, так і обов'язків людини і громадянина, свідчить про суттєве відставання української конституційної теорії та практики у сфері прав, свобод та обов'язків людини і громадянина.

Досить плідною виявилася конституційна практика у 1917–1922 рр. Тільки в 1917–1918 рр. виникла велика кількість конституційно-правових актів, які передбачали різні варіанти організації державної влади в Україні, до яких насамперед треба віднести Третій Універсал Української Центральної Ради від 7 (20) листопада 1917 р., Четвертий Універсал Української Центральної Ради від 9 (22) січня 1918 р., Конституцію Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вольності УНР) від 29 квітня 1918 р., Закони про тимчасовий державний устрій України від 29 квітня 1918 р.

Серед цих актів особливе місце посідає Конституція Української Народної Республіки, яка була затверджена в останній день існування Української Центральної Ради (29 квітня 1918 р.), та яка так і не набула чинності та залишилась як важливий історико-правовий документ доби Української держави 1917–1918 рр. Однак у межах досліджуваної тематики для нас важливим залишається те, що у ст. 11 розділу II «Права громадян України» Конституції УНР від 29 квітня 1918 р. було визначено, що «ніякої різниці в правах і обов'язках між чоловіком і жінкою право УНР не знає» [3, с. 79]. Незважаючи на те, що Конституція прямо не вказувала жодного обов'язку, але в ст. 44 було зазначено, що «без ухвали Всенародних Зборів не можуть збиратися ніякі податки», а в ст. 45 – «громадяни України не можуть бути покликані до обов'язкової військової або

міліційної служби інакше, як постановою Всенародних Зборів» [3, с. 82]. Отже, в дорадянський період регламентування обов'язків громадян УНР, які в самій Конституції були закріплені в обмеженій кількості, мали б регулюватися окремими конституційними законами і тим самим вони суттєво поступалися передовим зразкам європейського конституціоналізму.

За добу радянської державності в Україні було прийнято чотири конституції (1919, 1929, 1937, 1978 рр.), які базувались на марксистсько-ленінській доктрині та законодавчо закріплювали пануючу в юриспруденції ідею пріоритету держави над особою, бо в той час вважалося, що саме держава визначає обсяг прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Особливо це виявилось в першій Конституції Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР), яка була ухвалена III Всеукраїнським з'їздом рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів 10 березня 1919 р., а ухвалена в остаточній редакції Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом Рад 14 березня 1919 р. Велику роль у її становленні відіграла Конституція Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки від 10 липня 1918 р., оскільки більшість її норм було відтворено у тексті Конституції УСРР 1919 р. та яка діяла на українських землях до березня 1919 р., а також положення декрету Тимчасового робітничо-селянського уряду України, виданого в січні 1919 р., які ґрунтувалися на концептуальних засадах марксистсько-ленінського вчення про соціалістичну революцію та диктатуру пролетаріату. При цьому особистість знову пригнічувалась, а в суспільстві пропагувалися ідеї про необхідність подолання індивідуалізму, а на практиці здійснювались заходи щодо розчинення особистості в державі, а індивідуальних інтересів – у класових. На протигагу індивідуалізму пропонувалась абсолютний колективізм, внаслідок чого людина втрачала право на самобутність та автономію. Крім того, комплекс конституційних прав громадян пов'язувався з їх обов'язками.

У розділі III «Декларація прав і обов'язків працюючого і експлуатуємого народу України» Конституції УСРР 1919 р., у ст. 28 зазначено, що «У.С.Р.Р. визнає обов'язком всіх громадян Республіки працю і проголошує гасло: «непрацюючий не їсть», а в ч. 1 ст. 29 встановлено, що «з метою всебічної охорони здобутків Великої Робітничо-Селянської Революції – У.С.Р.Р. визнає обов'язком всіх працюючих Республіки оборону соціалістичної Батьківщини і встановлює загальну військову повинність». При цьому у ч. 2 цієї статті наголошується, що «почесне право захищати революцію зі зброєю в руках дається лише працюючим. На нетрудові елементи накладається виконання інших військових обов'язків» [3, с. 132–133]. Тож положення норм Конституції УСРР 1919 р. закріплювали політичний режим диктатури пролетаріату та особливості правового статусу громадян УСРР, який полягав у класовому характері покладення обов'язків.

Не змінився класовий характер конституційного регулювання обов'язків громадян УСРР і за другою Конституцією УСРР, яка була ухвалена XI Всеукраїнським з'їздом рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів 15 травня 1929 р. У цій Конституції, як і в попередній конституції, у ст. 14 також закріплювалось, що «Українська соціалістична радянська республіка визнає працю за обов'язок для всіх громадян Республіки», а в ст. 15 – з метою захисту здобутків пролетарської революції встановлювався обов'язок оборони соціалістичної Батьківщини і загальна військова повинність. При цьому почесне право захищати революцію зі зброєю в руках і надалі надавалося лише трудящим, а на нетрудові елементи покладалось виконання інших обов'язків, тобто жодних змін у конституційному регулюванні обов'язків громадян між Конституцією 1919 р. і Конституцією 1929 р. не відбулося.

Третя Конституція Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР) була затверджена XIV надзвичайним Всеукраїнським з'їздом рад 30 січня 1937 р., яка увійшла в історію Радянської України як «найдемократичніша у світі» і повністю повторювала основні положення Конституції СРСР 1936 р., яку ще називали «Сталінська». Важливим у новому Основному законі, порівняно з двома попередніми конституціями, є розширення кола як прав і свобод, так і обов'язків громадян, а також те, що в ньому послідовно проводився принцип органічного взаємозв'язку прав та обов'язків. Крім того, на конституційному рівні фіксувалось панування принципів: «Хто не працює, той не їсть», «Від кожного – за здібностями, кожному – за працею». До речі, треба зазначити, що в Конституції УРСР 1937 р. було закріплено право на працю, тимчасом як у попередніх конституціях це був лише обов'язок. Усі обов'язки визнавалися за всіма громадянами УРСР і одержали більш широке регламентування, а саме: додержуватися Конституції

УРСР і виконувати закони, дотримуватись дисципліни праці, чесно ставитися до громадського обов'язку, поважати правила соціалістичного співжиття, берегти і зміцнювати суспільну соціалістичну власність як священну і недоторканну основу радянського ладу. Служба в робітничо-селянській Червоній Армії визнавалася почесним обов'язком, а захист Батьківщини – священним обов'язком кожного громадянина УРСР і одночасно встановлювалось, що зрада Батьківщини (порушення присяги, перехід на бік ворога, заподіяння шкоди військовій могутності держави, шпигунство) карається за всією суворістю закону як найтяжкий злочин [8, с. 232].

Отже, в умовах тоталітарного режиму та масових репресій, права і свободи громадян мали формальний характер, тобто були декларативними, а не реальними. Людина як особистість у реальності не становила інтересу для держави, вона не була «найвищою цінністю», а лише засобом досягнення мети в інтересах держави, нехтуючи при цьому природними правами і свободами. Водночас радянська влада розглядала права і свободи людини не як природні та невід'ємні, а як «даровані» державою. І тому радянська правова доктрина допускала, що порушення або невиконання обов'язків мало наслідком повну або часткову втрату прав і свобод людини і громадянина [9, с. 272].

Четверту Конституцію УРСР (остання серед Конституцій радянської доби) було ухвалено позачерговою VII сесією Верховної Ради УРСР 9-го скликання 20 квітня 1978 р., яка базувалась на Конституції СРСР 1977 р. та була відомою в радянській правовій науці як «конституція розвиненого соціалізму і загальнонародної держави». До речі, якщо в главі X «Основні права та обов'язки громадян» Конституції СРСР обов'язком громадян було присвячено 4 статті, то в главі 7 «Основні права, свободи та обов'язки громадян СРСР» Конституції СРСР 1977 р. уже – 11 статей. Закріплення у главі 6 «Основні права, свободи і обов'язки громадян Української РСР» Конституції 1978 р. широкого кола прав і свобод громадян призвело не тільки до розширення кола обов'язків громадян, що було нетрадиційним на той час для конституцій більшості держав світу, а й до наповнення їх новим якісним змістом, а також ця Конституція встановила принцип згідно якому – здійснення прав і свобод є невіддільним від виконання громадянином своїх обов'язків (ч. 1 ст. 57). Тим самим положення цієї норми мало основне значення для правильного розуміння всієї системи співвідношення прав, свобод та обов'язків радянських громадян.

Крім того, Основний закон розвивав і деталізував раніше встановлені попередніми конституціями зміст низки обов'язків громадян, а саме: додержуватися Конституції СРСР, Конституції Української РСР і радянських законів, поважати правила соціалістичного співжиття, з гідністю нести високе звання радянського громадянина (ч. 2 ст. 57); сумлінно працювати в обраній галузі суспільно корисної діяльності, додержуватися трудової дисципліни (ст. 58); берегти і зміцнювати соціалістичну власність, боротися з розкраданням і марнотратством державного та громадянського майна, дбайливо ставитись до народного добра (ч. 1 ст. 59). Водночас у Конституції виникла і низка нових обов'язків, таких як оберігати інтереси Радянської держави, сприяти зміцненню її могутності й авторитету (ч. 1 ст. 59); поважати національну гідність інших громадян, зміцнювати дружбу націй і народностей Радянської багатонаціональної держави (ст. 62); поважати права і законні інтереси інших осіб, бути непримиренним до антигромадських вчинків, всемірно сприяти охороні громадського порядку (ст. 63); піклуватися про виховання дітей, готувати їх до суспільно корисної праці, ростити гідними членами соціалістичного суспільства (ст. 64); берегти природу, охороняти її багатства (ст. 65); турбуватися про збереження історичних пам'яток та інших культурних цінностей (ст. 66); сприяти розвиткові дружби і співробітництва з народами інших країн, підтриманню і зміцненню загального миру (ст. 67). Також у тексті Конституції УРСР 1978 р. виникла ст. 58, в якій говорилося про те, що «поважання особи, охорона прав і свобод громадян – обов'язок усіх державних органів, громадських організацій і службових осіб», і введено категорію «обов'язок громадян» (ст. 57–67).

Отже, Конституція УРСР 1978 р. не лише закріпила широке коло обов'язків громадян, що було об'єктивно зумовлено реаліями суспільного життя та відповідало самій природі соціалістичної держави, а й мала на меті врегулювати практично всі сфери приватного життя людини і громадянина, а також поставити інтереси держави вище за інтереси особи. Але як слушно зазначила О. В. Білоскурска, обов'язки громадян в радянських конституціях були спрямовані на гуманізацію суспільства та на повагу до особи. Особливо це проявилось в закріпленні обов'язку поважати права і свободи, честь і гідність інших осіб, поважати національну гідність громадян [10, с. 246].

У червні 1995 р. Конституція УРСР 1978 р. фактично була замінена Конституційним договором між Президентом України та Верховною Радою України, а формально вона втратила чинність 28 червня 1996 р. у зв'язку з ухваленням Конституції України 1996 р.

Висновки. Отже, позитивним і дуже важливим є те, що обов'язки громадян (у тому числі й ті, які були притаманні конституціям різних держав світу) знайшли своє широке закріплення в українських конституціях і конституційно оформилися в цілісну систему. Водночас треба наголосити, що незважаючи на те, що на кожному новому етапі розвитку конституціоналізму в Україні змінювався обсяг і зміст обов'язків людини і громадянина, але між ними зберігалась спадкоємність. Одночасно в радянських конституціях формально декларувалися обов'язки держави, держаних органів, їх посадових і службових осіб, які були сформульовані як цілі, завдання та основні напрями діяльності держави.

Після розпаду СРСР і утворення на його території країн СНД і Балтії Україна останньою серед них ухвалила свою Конституцію (1996 р.) і тому в українського законодавця була змога врахувати досвід конституційного закріплення обов'язків людини і громадянина у цих державах, а також досвід нових країн Центральної і Східної Європи після розпаду так званого соціалістичного табору, але, на нашу думку, цього не відбулося.

Незважаючи на те що Конституція України, як і більшість конституцій європейських держав, декларує розвиток громадянського суспільства і правової держави, вона й досі не стала дійсно Основним законом Українського народу, залишаючись при цьому модернізованим знаряддям впливу держави на громадянське суспільство. А це означає, що реальність конституційних норм залежить не тільки (а може й не стільки) від того, як вони сформульовані, а й від здатності суспільства вимагати їх дотримання на практиці [11, с. 154].

Список використаних джерел

1. Панфьорова М. А. Права людини в Україні: історико-теоретичний вимір. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 106–111.
2. Конституція незалежної України : навч. посібник / за ред. В. Ф. Погорілка, Ю. С. Шемшученка, В. О. Євдокимова. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. 428 с.
3. Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української конституції. Київ : Товариство «Знання» України, 1993. 192 с.
4. Бойко І. Й. Конституція України 1710 р. та її місце в багатомісячній історії національного державотворення. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2020. № 4. С. 16–25.
5. Головатий С. Про людські права. Лекції. Київ : ДУХ і ЛІТЕРА, 2016. 760 с.
6. Шляхтун П. П. Конституційне право: словник термінів. Київ : Либідь, 2005. 568 с.
7. 300 років Конституції гетьмана України Пилипа Орлика. *Проблеми становлення і розвитку українського державотворення* : матеріали Міжнародної науково-практ. конф. (Львів, 14 травня 2010 р.). Львів, 2010.
8. Історія української Конституції. Київ, 1997.
9. Федоренко В. Л. Конституційне право України : підруч. / до 20-ї річниці Конституції України та 25-ї річниці незалежності України. Київ : Ліра-К, 2016. 616 с.
10. Білокурська О. В. Історія становлення конституційних обов'язків в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2003. Вип. 19. С. 242–247.
11. Основи демократії : навч. посібник / за заг. ред. А. Колодія. Київ : Вид-во «Ай Бі», 2002. 684 с.

Надійшла до редакції 05.09.2023

References

1. Panfyorova, M. A. (2020) Prava lyudyny v Ukraini: istoriko-teoretychnyi vymir [Human rights in Ukraine: historical and theoretical dimension]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 4, pp. 106–111. [in Ukr.].
2. Konstytutsiya nezaleznoyi Ukrainy [Constitution of independent Ukraine] : navch. posibnyk / za red. V. F. Pohorilka, Yu. S. Shemshuchenka, V. O. Yevdokymova. Kyiv : In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2000. 428 p. [in Ukr.].
3. Sliusarenko, A. H., Tomenko, M. V. (1993) Istoriya ukrainskoyi konstytutsiyi [The history of the Ukrainian constitution]. Kyiv : Tovarystvo «Znannia» Ukrainy, 192 p. [in Ukr.].
4. Boiko, I. Yo. (2020) Konstytutsiya Ukrainy 1710 r. ta yii mistse v bahatovikovii istorii natsionalno derzhavotvorennia [The Constitution of Ukraine of 1710 and its place in the centuries-old history of national statehood]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. Kyiv., № 4. S. 16–25. [in Ukr.].
5. Holovaty, S. (2016) Pro lyudski prava [About human rights]. Lektsiyi. Kyiv : DUKh i LITERA,

760 p. [in Ukr.].

6. Shlyakhtun, P. P. (2005) *Konstytutsiine pravo: slovnyk terminiv* [Constitutional law: dictionary of terms]. Kyiv : Lybid, 568 p. [in Ukr.].

7. 300 rokiv Konstytutsii hetmana Ukrainy Pylypa Orlyka. Problemy stanovlennia i rozvytku ukrainskoho derzhavotvorennia [300 years of the Constitution of Hetman of Ukraine Pylyp Orlyk. Problems of formation and development of Ukrainian state formation] : materialy Mizhnarodnoi naukovo-prakt. konf. (Lviv, 14 travnia 2010 r.). Lviv, 2010. [in Ukr.].

8. *Istoriia ukrainskoi Konstytutsii* [History of the Ukrainian Constitution]. Kyiv, 1997. [in Ukr.].

9. Fedorenko, V. L. (2016) *Konstytutsiine pravo Ukrainy* [Constitutional law of Ukraine] : pidruchnyk / do 20-yi richnytsi Konstytutsii Ukrainy ta 25-yi richnytsi nezalezhnosti Ukrainy. Kyiv : Lira-K, 616 p. [in Ukr.].

10. Biloskurska, O. V. (2003) *Istoriya stanovlennia konstytutsiinykh oboviazkiv v Ukraini* [History of formation of constitutional duties in Ukraine]. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky*. Issue 19, pp. 242–247. [in Ukr.].

11. *Osnovy demokratsi* [Fundamentals of democracy] : navch. posibnyk / za zah. red. A. Kolodiya. Kyiv : Vyd-vo «Ai Bi», 2002. 684 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Viktor Kyrychenko, Yuliia Sokolenko. History of the establishment and development of the constitutional duties of a man and a citizen in Ukraine. The article analyzes the genesis of the legal regulation of the duties of a person and a citizen at various stages of the development of Ukrainian statehood, which has a centuries-old history, from a historical perspective. It has been proven that during the struggle for the constitutional recognition of the national identity of Ukrainians and their right to self-determination and the creation of their own Ukrainian Cossack state, already in the 17th century, a number of legal acts of a state-constitutional nature appeared, in which an attempt was made to define the rights and duties of the hetman and the foreman and to generalize the socio-political system of the Cossacks.

It is noted that the "Pacts and Constitution of Laws and Freedoms of the Zaporizhzhya Army" (1710), which was called the "Pylyp Orlyk Constitution" in the domestic historical and legal literature, and in which an attempt was made to bring to constitutional the level of regulation of duties and commoners. Unfortunately, this document from known historical events never acquired the status of a valid legal act, but it initiated the formation of the Ukrainian tradition of constitutionalism. At the same time, the significant lag behind Ukrainian constitutional theory and practice in the field of human and citizen rights, freedoms, and responsibilities was emphasized.

The results of the historical and legal analysis of the constitutional and legal acts of 1917-1922 indicate that they provided for various options for the organization of state power in Ukraine, which primarily include the Third and Fourth Universals of the Ukrainian Central Rada dated November 7 (20) 1917 and dated January 9 (22), 1918, the Constitution of the Ukrainian People's Republic dated April 29, 1918, and others. But in these acts, the duties of citizens were fixed in a limited number and thus they were significantly inferior to the advanced models of European constitutionalism.

It is noted that during the days of Soviet statehood, four constitutions were adopted in Ukraine (1919, 1929, 1937, 1978), which were based on the Marxist-Leninist doctrine and legally enshrined the idea of the priority of the state over the individual prevailing in jurisprudence, because at that time it was believed that it is the state that determines the scope of rights, freedoms and responsibilities of a person and a citizen. Based on the analysis of the provisions of the Constitution of the USSR of 1919, it was established that it established the political regime of the dictatorship of the proletariat and the peculiarity of the legal status of citizens, which consisted in the class nature of the assignment of duties.

So, it is a positive thing that the duties of citizens found their consolidation in the Ukrainian constitutions and were constitutionally formalized into a coherent system. At the same time, after the collapse of the former USSR and the adoption of the Constitution of Ukraine (1996), the domestic legislator did not take into account the experience of constitutionally enshrining the duties of a person and a citizen in foreign countries.

Keywords: *constitution, constitutional duties, formation, development, duties of a person and a citizen.*